

Czasopisma
pedagogiczne

Nr 6

CZERWIEC 2011
487 (LXXII) indeks 369357
ISSN 0551-3707
nakład 3 000 egz.

CENA zł 13,90 (w tym VAT 5%)

Komitet redakcyjny:

Bożena Chrzęstowska (red. naczelny),
Małgorzata Czerwińska, Zofia Agnieszka
Klakówna, Krzysztof Koc, Katarzyna Kuczyńska-
Koschany, Maria Kwiatkowska-Ratajczak,
Anna Legeżyńska, Wioletta Michalek (korekta),
Michał Ratajczak (sekretarz redakcji),
Piotr Siliwiński, Zenon Uryga, Wiesława Wantuch,
Seweryna Wystouch.

Adres redakcji:

61-701 Poznań, ul. Fredry 10,
(Uniwersytet im. A. Mickiewicza
IFP Collegium Maius),
tel. 604 214 091, polonistyka@interia.pl
Stały dyżur redakcyjny – czwartki, godz. 14-16.

Wydawca:

Dr Josef Raabe Spółka Wydawnicza Sp. z o.o.,
Wola Plaza, ul. Młynarska 8/12, 01-194 Warszawa,
tel. 22 244 84 78, fax 22 244 84 76,
e-mail: raabe@raabe.com.pl, www.edupress.pl
NIP: 526-13-49-514, REGON: 011864960
Sąd Rejonowy dla M.st. Warszawy w Warszawie,
XII Wydział Gospodarczy KRS

KRS 0000118704
Wysokość Kapitału Zakładowego: 50.000 PLN
Prezes Zarządu: Michał Włodarczyk.

Dyrektor wydawniczy: Józef Szewczyk,
tel. 22 244 84 70, j.szewczyk@raabe.com.pl.

Dział Obsługi Klienta: prenumerata@raabe.com.pl.

Dyrektor marketingu: Anna Gryczewska,
a.gryczewska@raabe.com.pl.

Kolportaż: Anna Niepiekło,
tel. 22 244 84 78,
a.niepieklo@raabe.com.pl.

Reklama: Andrzej Ildziak
tel. 22 244 84 77, 692 277 761,
reklama@raabe.com.pl.

Skład i łamanie: Kinga Chudobiecka,
tel. 503 90 25 35.

Druk i oprawa: Pabianickie Zakłady Graficzne SA,
95-200 Pabianice, ul. Piotra Skargi 40/42.

Inne informacje:

Redakcja nie zwraca nadesłanych materiałów
i zastrzega sobie prawo formalnych zmian
w treści artykułów, nie odpowiada za treść
płatnych reklam.

Fot. na okładce: PAP

Polonistyka

CZASOPISMO DLA NAUCZYCIELI

W NUMERZE

OD REDAKCJI

- 5 **Bożena Chrzęstowska**, *Czytanie w kręgu wartości*

HORYZONTY POLONISTYKI

- 6 **Ewelina Iwańska**, *W trosce o aksjologię*
14 **Tomasz Malowaniec**, *„Sonata Kreutzerowska” Lwa Tołstoja w szkole średniej*
18 **Milena Matuszewska**, *Genderowe aspekty „Przedwiośnia”*
24 **Bożena Chrzęstowska**, *Obszary wartości w poezji*

TAJNIKI WARSZTATU

- 32 **Izabela Kozłowska**, *Rzeczy atakują – „Meble” J. Tuwima i „Ukrzesłowienie I” A. Wróblewskiego*
38 **Renata Palka**, *Jakie tajemnice kryje przestrzeń kościoła w „Lalce”?*
42 **Aleksandra Stolarczyk**, *Walka o prawdę – na przykładzie „Spojrzeń prawdziw w oczy” Stanisława Barańczaka*
46 **Anna Biernacka**, *„Do leszczyny” Czesława Miłosza na lekcjach w liceum*
53 **Paweł Sporek**, *Czy można być dorosłym pięcioletkiem?*
60 **Beata Prościak**, *Prace redakcyjno-stylistyczne a pisanie wypracowania maturalnego*

RECENZJE

- 64 **Dominika Pylczewska**, *Obrazy literatury, tekst architektury*

Prace redakcyjno-stylistyczne a pisanie wypracowania maturalnego

■ BEATA PROŚCIAK

Inspiracją do napisania artykułu były przemyślenia związane z maturą pisemną z języka polskiego. Wiele do życzenia pozostawia słaby styl uczniowski. Nieudolność stylistyczna i językowa prowadzi do słabych wyników na maturze.

Wypracowanie to tekst, który został wypracowany przez ucznia i stanowi rezultat wysiłku podejmowanego ze świadomością możliwości rozmaitego odkrywania i kształtowania znaczeń za pomocą języka¹.

Maria Madejowa podaje cztery fazy tworzenia tekstu: koncepcyjną, zbierania treści, kompozycyjną i redakcyjną. Poszczególnym fazom odpowiadają cztery etapy procesu pisania. Z kolei efektem każdego z etapów są prace cząstkowe². Moje przemyślenia odnoszą się jedynie do wycinka cząstkowych prac redakcyjno-stylistycznych. Będą dotyczyć zarówno ćwiczeń ustnych, jak i pisemnych odnoszących się do elementów modułu czynności komplementarnych w czynnościowym modelu analizy i interpretacji tekstu.

Trudno spłycać umiejętność analizy i interpretacji tekstu do wypracowania wzorcowego modelu stworzonego z myślą o wypracowaniu zespołu czynności analitycznych ucznia. Warto jednak przybliżyć niektóre możliwości wykorzystania ćwiczeń stylistycznych, które pozwalająby uchronić uczniów przed parafrazą i streszczeniem fragmentu tekstu na maturze.

Model czynnościowy analizy i interpretacji utworu poetyckiego składa się z czterech warstw:

1. Znaczenia dosłowne i metaforyczne,
2. Zasady organizacji tekstu wraz z funkcjami środków poetyckich wykorzystywanych w utworze,

3. Nawiązania kontekstowe i intertekstualne,
4. Wartości.

Czynności wzorcowe proponuje się w tym modelu połączyć w mniejsze jednostki zwane modulami. Składają się na nie działania interpretatora tekstu. Niestety w proponowanym modelu nie ma miejsca na indywidualność i podmiotowość ucznia, skoro

indywidualne interpretacje, uwzględniające konkretyzację odbiorcy, są jednak akceptowane tylko wówczas, gdy mieszczą się w kręgu sensów i kontekstów przywoływanych przez tekst³.

Dla jasności badań posługuje się terminologią zaproponowaną w omawianym modelu czynnościowym analizy i interpretacji utworu poetyckiego. Warstwa organizacji tekstu w tym modelu obejmuje cztery moduły:

1. Środki artystycznego wyrazu.
2. Zabiegi stylizacyjne.
3. Funkcje wykorzystanych środków artystycznych i zabiegów stylizacyjnych.
4. Instancje nadawcze „ja” lirycznego.

Moja propozycja skupia się na module trzecim. Okazuje się, że uczniowie, często

¹ *Polonista w szkole. Podstawy kształcenia nauczyciela polonisty*, pod red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004, s. 264, za: Z. A. Kłakówna i in., *Składowa pisania. Klasa I-III gimnazjum. Książka nauczyciela*, Kraków 2003, s. 12.

² M. Madejowa, *Zasady sprawdzania wypracowania szkolnego. Wprowadzenie do tematu*, w: *Polonista w szkole. Podstawy kształcenia nauczyciela polonisty*, pod red. A. Janus-Sitarz, Kraków 2004, s. 267.

mając wiedzę encyklopedyczną, nie potrafia jej wykorzystać do pisania wypracowania. Problemem staje się napisanie tekstu, który miałby około 250 słów. Dlatego warto przeprowadzić ćwiczenia stylistyczno-redakcyjnych, które pokazywałyby im możliwości wykorzystania chociażby środków poetyckich pod względem ich funkcjonalności w tekście w odniesieniu do tematu wypracowania. Warto zadać napisanie kilku zdań na podstawie jednego środka poetyckiego.

W tym celu proponuję wykorzystać odpowiednio dobrane ćwiczenia stylistyczne. Prezentowane poniżej mają charakter wprowadzający i wykorzystują osobiste doświadczenia i wiedzę uczniów z uwzględnieniem możliwości wprowadzenia przez nauczyciela norm i instrukcji pomocnych w prawidłowym odczytaniu znaczenia i funkcji, jakie pełnią poszczególne wyrażenia czy środki stylistyczne.

Stylistyka bada środki językowe, którymi posługuje się pisarz i wskazuje na pewne odstępstwa od ustalonych norm językowych. Przedmiotem jej badań jest

funkcja ekspresyjna i impresyjna form językowych wszystkich działów nauki o języku, zwłaszcza fonetyki, morfologii, słownictwa wraz z semantyką, składni⁴.

Stąd warto zająć się funkcją, jaką pełnią wybrane środki stylistyczne:

1. Fonetyczne (np. onomatopeja, powtórzenie, eufonia, kakofonia).
2. Leksykalne (np. synonimy, przenośnie, porównania, epitety).
3. Słotwotwórcze i fleksyjne (np. hipokorystyki-spieszczenia, zgrubienia-formy augmentatywne).
4. Składniowe (np. układ wyrazów określający najważniejsze elementy przekazywanej treści, ocena celowości użycia wyrazów i właściwego ich doboru, zdania pytające, pytania retoryczne, zdania wykrzyknikowe).

Inspiracją do działań stylistyczno-redakcyjnych były pomysły zawarte w książce Haliny Kurkowskiej i Stanisława Skorupki⁵.

Zadaniem badawczym uczyniono losowy wybór ćwiczeń stylistycznych. Próbę badawczą stanowiło dwunastu studentów I roku polonistyki⁶.

Przykładowe ćwiczenia do rozwiązania⁷

1. W poniższych formach hipokorystycznych

- zmieniono rodzaj:
- a. mój słiczny corus,
 - b. Sławko, Bołko, Kuba, Wituchna, Duchna,
 - c. „Morowy chłop z niej” (M. Dąbrowska *Noce i dnie*),
 - d. Co ta idiota narobiła?
 - e. elegancki marynar.

Czemu służy zastosowanie zmiany rodzaju w powyższych przykładach? Dopasuj odpowiedzi:

- a. wyrażeniu pobłażliwości,
- b. lekceważenia,
- c. politowania,
- d. wyrozumiałości,
- e. podziwu.

2. Czemu służy zastosowanie:

- a. ogarnienia (synekdochy)
*Wielkiś mi uczyniła pustki w domu moim,
Moja droga Urszulo, tym znikaniem
swoim
(J. Kochanowski *Ten VIII*)*
- b. metonimii (zamienni) – dopisz według wzoru
 - dobre pióro = dobry pisarz
 - czytać Sienkiewicza =
 - cała Warszawa =

⁴ B. Mlonka, *Model czynnościowy analizy i interpretacji utworu poetyckiego. Z teorii i praktyki dydaktycznej języka polskiego*, t. 19, pod red. H. Synowicz, Katowice 2007, s. 11.

⁵ *Praktyczna stylistyka i kultura języka w programie szkolnym*, oprac. M. Sromek, Dąbrowa Górnicza 1996, s. 6-8.

⁶ H. Kurkowska, S. Skorupka, *Stylistyka polska. Zarys*, Warszawa 2001.

⁷ Badano studentów Państwowej Wyższej Szkoły

Wschodniociepuckiej w Przemyslu.
⁸ Wielkość przykładów z książki: H. Kurkowska, S. Skorupka, *Stylistyka polska. Zarys*, Warszawa 2001.

3. Z czym kojarzysz formy?
a. dziady,
b. snoby,
c. chłopcy,
• z zabarwieniem uczuciowym ujemnym,
• z archaizacją.
4. Uzupełnij formami *przed, po*:
Krótsze formy zaimkowe (enklityki) występują ... wyrazie, do którego się odnoszą. Formy dłuższe ... wyrazem, na początku zdania.
Przykład:
Chcę cię dziś widzieć.
Ciebie chcę dzisiaj widzieć.
5. Czym można wyjaśnić odstępstwo w zdaniu *Chcę Ciebie dziś widzieć*:
a. akcentem uczuciowym,
b. rytmem wiersza.
6. Rozkaz w trybie oznajmującym w formie bezokolicznika (np. *Milczę!*) jest:
a. mocniejszy,
b. słabszy.
7. Złagodzenie rozkazu lub życzenia można osiągnąć przez wprowadzenie trybu:
a. oznajmującego,
b. rozkazującego,
c. przypuszczającego.
8. Czasownika niedokonanego używa się w:
a. opisie przedstawiającym statycznie stan rzeczy,
b. przy przedstawianiu czynności ciągłych lub powtarzających się,
c. w żywej, dynamicznej akcji.
9. Określ barwę emocjonalną zdrobnień (pieszczotliwość i czułość, złośliwość):
a. *bo to i ciątka w miarę, i usteczka jak jagódki – rączki, nóżki* (Rzecki o urodzie Stawskiej),
b. *rosnie wątroбка z irytacji* (B. Prus *Lalka*).
10. Co wyrażają formacje deminutywne dzięki sufiksom (starowina, czelczyzna)?
a. współczucie połączone z sympatią,
b. politowanie,
c. lekceważenie.
11. Jaką wartość emocjonalną posiadają zgrubienia (augmentatywy)?
a. domisko, chłopaczysko,
b. chamidło, szruczydło,
c. nieokrzesane chłopisko,
d. durne chłopisko,
e. pracowite chłopisko,
f. dzielne chłopisko.
12. Zgrubienia to współczynnik tworzenia atmosfery, np. trumnica, chmurzyca:
a. powagi,
b. wzniosłości,
c. grozy,
d. śmieszności.
13. Przyrostek *-usz*, np. *słabeusz, chudeusz*, tworzy wyrazy stylu potocznego:
a. z odcieniem politowania,
b. powagi.
14. Przyrostek *-aj* nadaje wyrazom, np. *mazgaj, hultaj* znaczenie:
a. pogardliwe,
b. inne.
15. Sufiks (przyrostek) *-ak*, np. *cielak, rękak, ponurak, sztywniak* nadaje barwę:
a. pogardliwą,
b. pobłażliwą.
16. Przymiotnikowe „deminutywy”, np. *bielutki, siwuteńki* wyrażają cechy:
a. uintensywnione,
b. osłabione.
17. Przymiotnikowe „intensywy” mają zabarwienie:
a. spieszające,
b. pogardliwe.
18. Przymiotniki osłabiające, np. *białawy, zielonawy*:

- a. są przydatne w nastrojowym opisie, np. krajobrazu o stłumionych, niewyraźnych barwach,
b. w dynamicznej akcji.
19. Nasycenie tekstu przymiotnikami, np. w sonecie *Zegluga*:
a. wyraża dynamiczną akcję,
b. statyczny opis.
20. Zaimki wskazujące: *ten, ta, to* w poniższych wypowiedziach: „Ach to błoto!”, „Jak mi dzisiaj ten kaszel dokuca”, pełnią funkcję:
a. ekspresywną,
b. informatywną,
c. fatyczną.
21. Określ odcienie (znaczenie) uczuciowe wyrazów. Połącz odpowiednie zestawienia.
a. odcień wulgarny,
b. pogardliwy,
c. lekceważący,
d. rubaszny.
Przykłady:
a. babsko,
b. smarkacz, pętaś,
c. klecha, kochanica,
d. rozróżba.
22. W dowcipie słownym wykorzystano:
a. wieloznaczność
b. jednoznaczność
Dowcip: *Rzekł ktoś rzucając chudą żonę: – kości zostały rzucone* (J. Sztudynger, zbiór: *Stare i nowe piórka*)
- Największe problemy zauważono w określaniu odcienia uczuciowego wyrazu, właściwym odczytywaniu celowości zmiany rodzaju w formach hipokorystycznych oraz w celowości zastosowania ogarnienia i metonimii czy też nasycenia tekstu czasownikami.
Średnio wypadły odpowiedzi dotyczące poprawności stosowania form zaimkowych, przymiotnikowych, trybu czasownika, archaizacji.

Nr pytania	Odpowiedzi poprawne	Odpowiedzi błędne
1	3	9
2	3	9
3	8	4
4	7	5
5	12	–
6	8	4
7	10	2
8	8	4
9	11	1
10	11	1
11	8	4
12	4	8
13	11	1
14	8	4
15	9	3
16	12	–
17	8	4
18	10	2
19	5	7
20	6	6
21	1	10
22	1	10

Tabela nr 1. Zestawienie poprawnych odpowiedzi – analiza ilościowa. Źródło: opracowanie własne

Okazuje się, że studenci mają opanowane pojęcia, ale nie posiadają umiejętności z zakresu funkcji wykorzystywanych środków artystycznych i zabiegów stylizacyjnych. Stąd wniosek skierowany zwłaszcza do nauczycieli polonistów w szkołach średnich, żeby przy analizie tekstu uwzględnić nie tylko poprawne odczytywanie środków artystycznych i zabiegów stylizacyjnych, ale za każdym razem zwracać uwagę na ich funkcje w badanym tekście.

Beata Proćcał - dr, nauczyciel dyplomowany w Zespole Szkół Technicznych w Leszoku

The article shows the possibilities of using stylistic exercises that would protect students from paraphrasing and summarizing the extract of the text during the written part of the matura exam in Polish. The suggestion focuses on the functions of the used means of expression and stylistic methods.